

APORTACIONES AL PLA IB SALUT 2020

28 de novembre de 2011

ASSOCIACIÓ BALEAR D'INFERMERIA COMUNITÀRIA

CIF: G07860513

C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca
secretariaabic@gmail.com

Persones de contacte:

Jerònia Miralles Xamena, presidenta d'ABIC (jeroniamx@telefonica.net, telf 677 048 642,)

Maria Ingla Pol, secretària d'ABIC (mariaingla@gmail.com, telf 636 744 808)

APORTACIONES AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

En primer lloc volem agrair l'oportunitat de poder contribuir en la millora del document mitjançant les nostres aportacions i esperam que es tinguin en compte . Les línies estratègiques a desenvolupar no es podran dur a terme si aquestes no han estat treballades, reflexionades i consensuades amb els diferents agents socials.

Aprofitam també per posar-nos a la vostra disposició per a qualsevol aclariment sobre les aportacions realitzades.

ANÀLISI DE LA SITUACIÓ ACTUAL

En el document es fa un anàlisi de la situació econòmica, però en cap moment es fa un anàlisi de la situació sociosanitària actual ni de les necessitats actuals de salut de la població. Trobem a faltar les fonts d'on s'ha extret la informació.

Quan parla de la planificació dels recursos incideix en la **població flotant** (turisme i immigració). Tenint en compte que les Illes Balears som la comunitat autònoma que tenim el pressupost més baix respecte a la mitja espanyola, i que aquests col·lectius esmentats anteriorment incideixen en la despesa sanitària, en el document no s'especifica quines son les mesures que es duran a terme per anivellar-nos a les altres comunitats autònomes ni per fer front a la població flotant.

Com a mesures dutes a terme ens presenta la reducció dels directius: anomena aquesta mesura però no ho compara respecte abans, ni explica tots els càrrecs directius actuals, tant a l'atenció primària com a l'especialitzada, així com als serveis centrals. Tampoc s'ha publicat un organigrama clar i actualitzat del Servei de Salut de les Illes Balears per saber no tan sols quins càrrecs hi ha en aquest moment, ni quines persones han assumit les competències, sinó també els qui han llevat i el diners que s'han estalviat amb aquestes mesures.

Per altra banda, pensem que per saber quants de directius són necessaris es precisa dimensionar bé les direccions en funció dels projectes que duen a terme i dels professionals que gestionen, i no mantenir directius segons l'històric o segon el que ens diuen algunes

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

persones sense experiència en gestió sanitària.

Per nosaltres seria molt interessant que els directius es seleccionen per la seva capacitat i els seus coneixements en gestió.

Respecte a l'enfocament conceptual de millora de l'eficiència en el sector sanitari:

El document divideix el sobre cost en tres àrees per poder-lo abordar. En cada una d'aquestes descriu uns percentatges que no saben de quina bibliografia o de quines fonts surten.

Respecte al **sobre cost conductual** hem de tenir en compte que en la conducta no només influeix l'estil de vida. L'OMS defineix l'estil de vida com la manera general de viure basada en la interacció entre las condicions de vida, els patrons personals de comportament i les situacions específiques de la vida de les persones i comunitats. Per tant, en l'obesitat, el consum de tabac, el consum d'alcohol i la no adherència al tractament influeixen moltes més coses que la conducta.

Des dels inicis de l'atenció primària actual, els professionals d'infermeria són els que han treballat per a prevenir i reduir les conductes de risc, així com els cuidats de les persones que viuen amb una malaltia crònica. La seva posició dins l'estructura de l'atenció primària i la seva formació fa que sigui el professional ideal per a liderar i dur a terme totes les accions relacionades amb l'educació i la promoció de la salut.

No hem d'oblidar que dins la comunitat i en el centres de salut és la infermera la que gestiona l'atenció a les persones amb patologia crònica i la promoció de la salut atenent a la persona en totes les etapes de la seva vida. Evidentment els professionals d'infermeria per dur a terme aquesta tasca necessiten fer feina de manera multidisciplinària i ho fan amb els metges i metgesses i amb els i les treballadors socials, i altres professionals. Actualment es duen a terme programes com: Atenció Domiciliària a persones dependents, Programa de l'Ancià, Atenció al nin sa, Pla integral dirigit a la dona, Consulta Jove als Instituts, Atenció a patologies cròniques, etc

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

Respecte al **sobre cost clínic** una mesura que podria millorar el tema de les readmissions hospitalàries evitables és la figura de la infermera d'enllaç, que ja s'ha implantat amb èxit a algunes comunitats autònomes i a Mallorca s'ha fet un pilotatge als Centres de Salut de Son Pisà i Vall d'Argent, amb resultats favorables. Crida l'atenció l'estalvi que es produeix per evitar reingressos i acurtar estàncies hospitalàries, tal i com demostren els nostres resultats i els resultats publicats en diferents revistes científiques. En totes las comunitats autònomes que s'ha implantat aquest projecte ha estat tan favorable que s'ha reforçat amb més infermeres de enllaç.

Referent a la **gestió de la diabetis**, pensem que les infermeres d'atenció primària tenen un paper fonamental, ja que són les que realitzen el control i l'educació a nivell individual i grupal de les persones diabètiques. Amb l'educació per a la salut aquestes persones adquireixen coneixements, actituds i habilitats per tenir cura d'elles mateixes, és a dir, saben gestionar la seva malaltia, i això repercuteix en una disminució del sobre cost clínic. El mateix que succeeix amb la diabetis, ho podem extrapolar a altres malalties on l'educació per a la salut és un dels pilars del tractament com per exemple les dislipèmies, l'obesitat, les persones amb patologia cardíaca, etc i que també s'aborden des de l'atenció primària.

Com a **conclusions** d'aquest punt, les infermeres d'atenció primària dins l'equip multidisciplinar, amb les seves accions tant dins el centre de salut com dins la comunitat, tenen un paper molt important a l'hora de reduir la morbimortalitat d'aquests malalts, cosa que es tradueix en una reducció de tots els sobre costos esmentats anteriorment. Tots aquests programes anomenats en les nostres aportacions estan contemplats dins la cartera de serveis dels diferents professionals que fan feina a l'atenció primària

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

EIXOS I LÍNIES ESTRATÈGIQUES

El projecte IBSalut 2020, té com a lema “**La promoció de la salut**” i ens la defineix segons el glossari de l’OMS fent especial menció al projecte “**hospitales promotores de salud**” però no reflexa la importància que dóna l’OMS a l’Atenció Primària.

Com diu l’OMS en la seva sexta conferència: “La promoció de la salut es una piedra angular de la atención primaria y una función básica de la salud pública. El reconocimiento del valor de esa actividad es cada vez mayor, debido a la eficacia y la costoefficacia con que reduce la carga de morbilidad y mitiga el impacto social y económico de las enfermedades. Existe un amplio consenso en cuanto a la relación existente entre promoción de la salud, salud, y desarrollo humano y económico.” (Informe salud OMS 2008 atención primaria necesaria).

L’OMS assenyala l’Atenció Primària com un espai privilegiat per a realitzar l’educació sanitària i per tant designa als i les professionals d’Atenció Primària rols, funcions i tasques que inclouen l’Educació per a la Salut com a instrument tant de la promoció de la salut i la prevenció de la malaltia com de la cura i la rehabilitació. No podem oblidar que els Centres de Salut es troben molt més a prop dels domicilis dels ciutadans, especialment a la població rural i als barris perifèrics de les ciutats.

No podem obviar que els hospitals tenen un gran impacte en l’entorn i amb la comunitat, i tal com diu el document, els hospitals poden dur a terme estratègies per a millorar l’atenció dels pacients, el personal i l’entorn.

Ens agrada la idea que els nostres hospitals s’adhereixen a la xarxa europea de l’OMS d’hospitals promotors de la salut, però la promoció de la salut s’ha de dur a terme des de tots els àmbits: atenció primària, atenció especialitzada, atenció social, atenció comunitària, salut pública, escola, etc.

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d’Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

Eix orientació al pacient

Tant a nivell balear com a nivell estatal hi ha plans de salut i socio-sanitaris ja elaborats que coincideixen amb les línies estratègiques proposades, tals com: Pla d'accions sanitàries a l'àmbit socio-sanitari del Servei de Salut 2010-2014, Pla d'atenció integral a la dona, Pla d'atenció integral al pacient crònic, Estratègia de Diabetis, Estratègia d'EPOC, Estratègia de Pal·liatiu, Prevenció secundària de Cardiopatia Isquèmica etc. i que s'estan duent a terme en l'actualitat.

Com a infermeres comunitàries en aquest moment estem atenent a la població major i dependent, i a les seves famílies, tant dins els centres de salut com en els seus domicilis. Duem a terme una atenció integral a les necessitats d'aquesta població i ens preocupa com pot afectar el desenvolupament d'un nou **pla socio-sanitari**, quan ja n'hi ha un d'elaborat, i considerem necessari la seva continuïtat. El Pla incideix en les actuacions en el domicili com a punt d'atenció preferent, per evitar el major nombre possible de desplaçaments dels ciutadans amb problemes de salut al seu centre de salut o al seu hospital. En aquest terreny, destaca el Programa d'Atenció Domiciliària, el Programa d'Atenció a l'Ancià, el Protocol per a l'educació grupal dels cuidadors, i el treball dels Equips de Suport a l'Atenció Domiciliària (ESAD, que són equips multidisciplinars que donen suport a l'atenció domiciliària, especialment a malalts terminals). Els infermers i les infermeres tenen un paper clau en l'aplicació d'aquest Pla i per això es crea la figura de la Infermera gestora de casos (Infermera d'enllaç), que serà la professional que garantirà l'atenció i la coordinació adequada dels recursos. D'altra banda, els cuidadors són un element primordial en l'atenció a les persones malaltes i per això rebran un suport especial des del Servei de Salut. S'oferiran cursos de formació grupal per als cuidadors i es potenciarà la relació amb aquestes persones en aquestes accions: ajudar-los a oferir les millors cures a les persones que atenen i cuiden els cuidadors, és a dir, parar esment a la seva salut física i psíquica, i oferir-los suport i valorar la seva aportació.

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

Referent a l'**atenció a la infància** no es parla del programa del nin sa tan instaurat dins els nostres Centres de Salut, que contempla la vacunació infantil, la detecció precoç de determinades malalties, el programa de salut bucodental, l'educació per a la salut als pares i mares, etc. Som conscients de la necessitat de que els pares agafin habilitats i coneixements per aconseguir recursos que els permetin solucionar els problemes lleus de salut dels infants. Les infermeres poden aconseguir aquest objectiu amb la col·laboració dels pediatres i dels metges i infermeres de urgències. Segurament sí es podria donar un altre enfocament al programa del nin sà, per aconseguir que els pares i les mares assumeixen la coresponsabilitat en la salut dels seus fills i filles.

Per altra banda en el **pla integral dirigit a la dona** no s'especifica com s'abordan els següents temes: la Promoció i recolzament de la Lactància Materna, L'atenció a l'embaràs, L'atenció a la menopausa, L'atenció a l'adolescència ni tampoc la Preparació a la maternitat/paternitat i criança.

Integració d'Atenció Primària i especialitzada

El projecte IBSalut 2020 explica que els centres d'atenció primària passaran a dependre directament dels hospitals d'àrea. Segons l'organigrama del servei de salut, que en el seu moment va ser presentat a la nostra associació pel Sr Garcia Romanos, hi ha d'haver un gerent de sector o d'àrea que gestionarà l'hospital i els centres de salut de la zona i d'aquest dependran les corresponents subdireccions hospitalàries i d'atenció primària, per tant, no entenem que l'atenció primària depengui de l'hospital, ni que l'atenció primària estigui subordinada a la hospitalària, ja que les dues ocupen el mateix escaló dins l'organigrama.

Per altra banda, en el document no surt reflectit l'organigrama del sistema balear de salut, però sí que es parla de dependència entre els diferents nivells assistencials.

De la mateixa manera que es parla d'impulsar les sinèrgies hospitalàries també s'hauria de contemplar l'impuls de les sinèrgies d'atenció primària com per exemple entre els sectors, entre els coordinadors...

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

Tampoc entenem perquè el coordinadors autonòmics de determinats serveis hagin de ser professionals dels hospitals, pensam que hauria de ser la persona més qualificada segons el servei o estratègia a coordinar.

Eix eficiència i sostenibilitat

Prescripció infermera

En el foment i ús racional del medicament ens pareixen adequades les actuacions a desenvolupar però no es contempla la execució del **Decret de Prescripció Infermera a Balears** publicat al BOIB del juny del 2011, com una actuació que afavoreix aquest ús racional.

L'actual decret de Prescripció Infermera, aprovat recentment, regula només la prescripció autònoma, és a dir, els medicaments no subjectes a prescripció mèdica i productes sanitaris entre els quals hi ha productes per a cures i absorbents. Les infermeres i infermers en l'exercici del seu treball diari per a donar cures segures i de qualitat requereixen prescriure tractaments i/o dispositius específics individualitzats per a cada situació. La infermera atén a persones amb pluripatologia, amb processos crònics, o a persones fràgils en situació d'immobilitat i / o dependència, pacients que, per la seva situació de salut, tenen més contacte amb les infermeres i infermers que amb cap altre professional sanitari i és precisament la infermera qui millor coneix la seva situació i qui millor pot valorar-lo, en equip juntament amb la resta de professionals sanitaris. La prescripció d'un pla de cures eficient individualitzat que inclou material de cures, dispositius sanitaris, etc. garanteix la millor qualitat de vida possible de les persones, perquè aquesta actuació és part del rol autònom de la infermera i compta amb la capacitació científico-tècnica necessària. A més, i donat que es fa tant d'èmfasi en aquest document en l'aspecte econòmic, pensem que la prescripció infermera pot estalviar diners tant a nivell de consultes mèdiques com de control de despeses farmacèutiques d'aquests productes.

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

Eix qualitat

“Yogo-teacher”:

La promoció de la salut dins l'àmbit escolar sempre s'ha fet de manera transversal i l'educació per a la salut està inserida dins el currículum escolar, per això pensam que el tema de la “yogo-teacher” és important però amb alguns matisos:

En primer lloc la “yogo-teacher” és un programa contextualitzat al Japó, quan la nostra realitat sociocultural i el model educatiu espanyol i japonès són totalment diferents.

En segon lloc, una de les funcions de la yogo-teacher es la derivació dels alumnes al pediatra, a urgències o a les seves cases. Es suposa que quan un infant està malalt o presenta simptomatologia no pot acudir al centre educatiu, i si ho fa, el seu mestre és l'encarregat d'avisar als pares. No considerem que el centre educatiu sigui un lloc adient per fer una consulta mèdica a un infant sense la presència dels seus pares ja que estaríem en el llindar de la il·legalitat.

Les activitats de cribatge semestral dins l'escola converteix a l'infant en un potencial usuari depenent del sistema sanitari, quan realment l'objectiu del projecte és reduir la despesa sanitària, cosa que pensam que es pot aconseguir si es promociónen estils de vida saludables dins tota la comunitat escolar i ajudem a que l'alumnat siguin persones responsables de la salut. Respecte al cribatge considerem que els infants ja acudeixen al centre salut amb el programa del nin sa, que contempla nombrosos cribatges de la població infantil i que no són semestrals.

La impartició d'activitats formatives relacionades amb la salut a alumnes, pares i professors que contempla el projecte ens pareix adequada sempre que els objectius d'aquesta formació hagin estat consensuats amb la comissió de salut de l'escola, en la qual la infermera hi formarà part, juntament amb un representant del centre de salut, un de l'APIMA (*associació de pares i mares del centre educatiu*), un del professorat i un representant municipal.

Per altra banda, actualment ja s'estan desenvolupant diferents projectes d'educació per a la salut en l'àmbit escolar: consulta jove als instituts, diabetis infantil i escola, atenció als infants

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

amb malalties cròniques, primers auxilis...molts d'ells desenvolupats amb eficiència des dels centres de salut pels professionals sanitaris d'Atenció Primària.

El document ens presenta a una comunitat escolar amb problemes de salut quan majoritàriament la població escolar és una població sana. No entenem que a un pla estratègic en el que es dona tanta importància a l'aspecte econòmic es parli de implantar un nou professional sanitari a les escoles sense concretar nombre i cost, i de quina institució dependrà.

Cursos dirigits als ciutadans

Una bona educació per la salut pot fer que les eleccions siguin encertades en relació a la millora de la salut. En aquest projecte es contempla la formació com l'eina per adquirir coneixements. No es té en compte que només amb els coneixements no es canvien els comportaments dels ciutadans, també s'han de treballar les actituds i les habilitats. Si volem ciutadans responsables amb la seva salut i ciutadans responsables amb l'ús dels recursos sanitaris, la formació no pot ser la única estratègia perquè l'experiència acumulada durant anys amb escoles de pares, conferències, xerrades... ens han demostrat que les persones que acudeixen sempre són les mateixes i resulta que són les més conscienciades i les que manco ho necessiten. Consideram que aquests plans de formació han de ser consensuats amb el consell municipal de salut del qual els representants dels ajuntaments hi formaran part.

Per una altre banda també s'ha de contemplar el projecte "pacient expert", que s'ha impulsat a altres comunitats ha obtingut molts bons resultats. Es tracta de que un malalt amb patologia crònica (Diabetis, MPOC, obesitat) amb l'ajuda d'una infermera lidera diferents sessions amb l'objectiu de que les persones malaltes aprenguin a liderar les cures de la seva malaltia per evitar complicacions i efectes indesitjables.

Cursos dirigits a professionals no sanitaris

Aquesta línia no especifica l'objectiu d'aquesta formació, ni els continguts, ni a quins professionals van destinats. Tampoc explica de quina manera es finançarà.

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

Processos assistencials integrats

Pensam que és una bona mesura de qualitat prioritzar els processos assistencials integrats i que s'ha de potenciar, així com seguir desenvolupant els que actualment estan en funcionament

Hospitalització a domicili

Quan parla d'externalització del servei a empreses del sector domiciliari no entenem a que es refereix el pla: si s'externalitzaran els cuidats referents a l'hospitalització a domicili, o si són els cuidats dels pacient dependents atesos actualment per les infermeres dels centres de salut o si es refereix als serveis d'ajuda a domicili que solen dependre dels ajuntaments o mancomunitats. Tampoc s'especifiquen els recursos, personals i econòmics, que es destinaran a aquest programa.

Formació

S'ha de contemplar la formació dels treballadors de l'IB-Salut adaptada a les seves necessitats amb un pla de formació continuada adreçada als professionals i als residents de les diferents especialitats que contemplen les unitats docents multiprofessionals.

Externalització de serveis

En diverses ocasions el document parla d'externalització de serveis, en aquest tema l'IB-Salut ha d'assegurar garanties de qualitat assistencial i equitat dels serveis externalitzats.

En el document, generalment es parla de **facultatiu** exclouent els altres professionals del sistema sanitari, inclosos els professionals d'infermeria, considerem que es millor dir **professionals de salut**.

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

CONCLUSIONS

Ens preocupa especialment l'hospital centrisme que reflexa el document i la poca importància que es dona a l'Atenció Primària quan és l'eix vertebral i la porta d'entrada del sistema sanitari. Pareix que no es té en consideració tot el que s'ha treballat durant aquets anys: estratègies, programes de salut, projectes, plans de salut, etc... Ens dona la impressió com si tot s'hagués de començar i la feina que actualment estam desenvolupant fos insignificant.

A més, si es volen reduir costos, hem de saber que una atenció primària efectiva i potent redunda en uns millors indicadors en salut i per tant una menor despesa sanitària.

Per altra banda, el document només parla una vegada de la infermera, a l'apartat de la "yogo-teacher", i en altres ocasions parla de facultatiu, però en cap moment fa referència a la infermera ni de atenció especialitzada ni de l'atenció primària. S'hauria de reflectir en el document la importància de la infermera en el cuidats de les persones durant tota la seva etapa vital (nin sa, adolescent, dona, cuidats a les persones en malaltia crònica, a les persones deponents, als cuidadors, ...).

En moltes ocasions al llarg del document s'adjudica la promoció de la salut als hospitals sense tenir en conte l'atenció primària, quan tots sabem que és en aquest nivell on els professionals i els ciutadans estam més ben situats per a treballar aquest aspecte, ja que l'atenció és més accessible, continua i integral.

APORTACIONS AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

BIBLIOGRAFIA

- Atención Primaria de Salud: nuevos retos, nuevas soluciones. Informe de la sociedad española de directivos en atención primaria, 2009. *Documento disponible: www.sedap.es*
- Alvarez Nebreda C. Enfermería para nuevas necesidades: nuevos profesionales, nuevas competencias y nuevos campos de actuación. Evolución de las competencias y necesidades de la Enfermería en España. *Rev Adm Sanit.* 2009;7(2):185-90
- Ferrer Arnedo C. La Enfermería comunitaria en un modelo de gestión clínica en Atención Primaria. *Rev Adm Sanit.* 2009;7(2):261-74
- Papel de Enfermería en Atención Primaria. Plan de mejora de la atención primaria de la Comunidad de Madrid 2006-2009
- Costa M. y Lopez E. La Educación para la Salud. Una Estrategia para cambiar los Estilos de vida. Ediciones Pirámide; 1996
- Gobierno de Navarra Instituto de Salud Pública. Educar en Salud I - Estilos de vida, II- Procesos crónicos, III- Etapas vulnerables; 1998
- Isabel Serrano Gonzalez. La Educación para la Salud en el s XXI. Madrid: Ediciones Diaz de Santos; 1997
- Informe IUHPE. La Evidencia de la Eficacia de la Promoción de la Salud. Configurando la Salud Pública de la Nueva Europa. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo; 2000.
- Gobierno de Navarra Instituto de salud Pública. Manual de Educación para la Salud; 2006
- Corrales D, Galindo A ,Escobar MA, Palomo L y Magariño MJ. El debate sobre la organización, las funciones y la eficiencia de enfermería en atención primaria: a propósito de un estudio cualitativo. *Aten Primaria;* 2000; mar. 25(4):214-219.
- Galindo Antonio, Escobar MA, Corrales D. y Palomo L. Opiniones de enfermeros y médicos de atención primaria sobre la organización y las funciones de enfermería. *Enfermería Clínica;* 2002; jul-ago. 12(4):157-165
- Guirao Adolf. La opinión de las enfermeras y médicos de AP sobre la organización, funciones y autonomía profesional de las enfermeras. *Enfermería Clínica;* 2003; nov-dic

APORTACIONES AL PLA IBSALUT 2020

Associació Balear d'Infermeria Comunitària
C/ De la rosa, núm.3, 1er pis, 07003 Palma de Mallorca

- Martín Santos Francisco Javier, Morilla Herrera Juan Carlos, Morales Asencio José Miguel y Gonzalo Jiménez E. Gestión compartida de la demanda asistencial entre médicos y enfermeras en Atención primaria. *Enfermería Comunitaria*; 2005; ene-jun. 1(1):35-42
- Raffo Carvajal Daniela. Equivalencia de cuidados de salud entre enfermeras y médicos en Atención Primaria [Horrocks S, Anderson E, & Salisbury C. Systematic review of whether nurse practitioners working in primary care can provide equivalent care to doctors. *BMJ*. 2002 324:819 - 823. Evidentia; 2004 abril.
- Hernández Yáñez JF, La enfermería frente al espejo: mitos y realidades, Fundación Alternativas, 2010
- Cuxart i Ainaud, N. (2006), La prescripción enfermera: Una situación indispensable para la mejora del sistema de salud. Barcelona, Col·legi Oficial d'Infermeria de Barcelona.
- CGE (1998), Libro blanco de la aportación de la enfermería a la salud de los españoles: Situación actual y prospectiva de futuro de su desarrollo profesional. Madrid, Consejo General de Enfermería.
- CGE (2006), Marco referencial para la prescripción enfermera. Madrid, Consejo General de Enfermería.
- CGE (2009), Pacto por la sanidad. Aportaciones del Consejo General de Enfermería.
- OMS: Salud 21. Salud para todos en el siglo XXI. Introducción. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo; 1999.
- Informe salud OMS 2008: atención primaria necesaria